

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ISSN: 2992-8902

Digital
Object
Identifier

INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
SYSTEMS-CENTRE

74-91 XALQARO DARAJA

MAXSUS SON, 2024

IJTIMOIY, IQTISODIY, SIYOSIY, ILMIY, OMMAKOP JURNAL

2024-YIL 18-19-APREL

**"RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA AGROIQTISODIYOT VA
BUXGALTERIYA HISOBINING DOLZARB MUAMMOLARI VA
ULARNING YECHIMLARI" PROFESSOR NURILLA SULAYMONOVICH
SANAYEV TAVALLUDINING 85 YILLIGIGA BAG'ISHLANGAN**

XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

SAMARQAND DAVLAT VETERINARIYA MEDITSINASI,
CHORVACHILIK VA BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI, 2024

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 678 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 19-aprel kuni ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Benazir ustozni yod etib	10
Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti jamoasi	
Qishloq xo'jaligi taraqqiyotining ustuvor yo'nalishlari.....	12
Yunusov Xudaynazar Beknazarovich	
Agroklasterlarda biznes jarayonlari moliyaviy natijalari hisobini takomillashtirish	14
Alikulov Abdimo'min, Koshkaldal Irina	
Assessment of the ESG rating of banks.....	19
Ruziyeva Elvira, Eshmuradov Ulugbek	
Contract Preferences of Smallholders: Evidence From a Study on Potato Production in Uzbekistan	24
Sanaev Golib, Sanaeva Rakhima, Nurullaev Ulmasjon, Nurullaeva Bakhora, Sanaev Anvar	
Taxation Systems in the Agricultural Production Sphere in the Context of Resistance to Shadow Economy	34
Koshkaldal Iryna, Dombrovska Olena, Alikulov Abdimumin	
Factors Influencing Farmers' Cooperation in Irrigation: A Study of Samarkand Province, Uzbekistan	39
Tadjiev Abdusame Abduxamidovich	
Xalqaro standartlar asosida qishloq xo'jaligida kapital qo'yilmalar hisobi hamda hisobotlarini takomillashtirish.....	43
Xasanov Baxodir Akramovich, Egamberdiyeva Salima Rayimovna, Raxmatov Jonibek Ismoil o'g'li	
Tijorat banklarida ichki auditida muhimlik va auditor riski masalalari.....	50
Ibragimov Abdugapur Karimovich, Qo'ldoshev Dilshod Melixurozovich	
Agroklasterlar ichki sotish jarayonida transfert baholarni belgilashni tashkiliy-uslubiy jihatlari	57
Eshmuradov Ulug'bek Tashmuratovich	
Auditda regression tahlilni qo'llashning xususiyatlari	64
Tajekeev Ziyatdin Kobeyisovich	
Uzumchilik fermer xo'jaliklarida ishlab chiqarish xarajatlari hisobini takomillashtirish.....	67
Ibragimov Mansur Mardonovich	
Xalqaro standartlar asosida qishloq xo'jaligida aktivlarni tasniflash, ularning hisobi va hisobotini takomillashtirish.....	71
Egamberdiyeva Salima Rayimovna	
The Place of Digitalisation in the Rural Areas Development of Ukraine.....	76
Riasnianska A. M., Kniaz O. V.	
Yalpi ichki va hududiy mahsulotning ko'payishida faol tadbirkorlikning o'rni	79
Salamov Ibroxim, Kudratov Rizo Turdibayevich, Nazarova Maryam Sharipovna	
Inflyatsion targetlash rejimining pul-kredit siyosatini amalga oshirishdagi ahamiyati	84
Fayziyev Oybek Raximovich	
Asalarichilikning qishloq xo'jaligi iqtisodiyotidagi o'rni va uni rivojlantirish istiqbollari.....	89
Alikulov Abdimo'min Ismatovich, Ishturdiyev Hasan Abdigapparovich	
Uzumchilik majmuining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi va uning tamoyillari.....	94
Boltayev Nazarbek Narzullayevich	
Mintaqaviy klasterning xususiyatlari.....	98
Urdushev Hamrakul	
Considerations for Bolstering Entrepreneurship in the Evolution of the Domestic Economy	102
Shadiyeva Gulnora Mardiyevna	
Chorvachilik tarmog'ida ishlab chiqarish samaradorligini oshirish imkoniyatlari.....	107
Kudratov Rizo Turdibayevich, O'roqov Feruz Ibodullayevich	
Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtirishning hududiy jihatlari	112
Kazakova Zulayho Salaxiddinovna, Nazarova Maryam Sharipovna	

Yalpi ichki mahsulot va uni hisoblashni takomillashtirish yo'llari.....	117
Xalmurzaev Mansur, Abdushukurov Xondamir	
Qishloq xo'jaligi korxonalarida tovar-moddiy qiymatliklar hisobini takomillashtirish yo'nalishlari.....	122
Raximova Umida Rabbimovna	
Mamlakatimiz agrar tarmog'ida innovatsiyalarga asoslangan tadbirkorlikni rivojlantirish.....	127
Olimova Nodira hamrakulovna	
Banklarda ichki auditni xalqaro audit standartlari asosida takomillashtirish.....	131
Rizayev Nurbek Qodirovich, Boymatova Chinora Ilxomovna	
Agroklastarlarda asosiy vositalarni modernizatsiyalash va ta'mirlash xarajatlari hisobini takomillashtirish.....	137
Alikulov Abdimo'min Ismatovich, Ibodullaev D., Abdushukurov Xondamir Botiraliyevich	
Davlat budjetida boshqaruv xarajatlarini moliyalashtirishni takomillashtirish yo'llari va xarajatlarining optimallashtiruv muammolari.....	142
Narziyeva Guzal Baxtiyorovna	
Bandlikni ta'minlash va kambag'allikni qisqartirishni yuzaga keltiruvchi sabablar hamda ularning yechimi.....	146
Ahmatova Qunduzbonu Asliddinovna, Sunnatullayev Musurmon Sunnatullo o'g'li, Salamov Ibroxim	
Global iqtisodiy rivojlanish sharoitida yashil iqtisodiyot muammolari	151
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Musurmonov Nodirbek Ahmadovich	
Menejer boshqaruvida boshqaruv mehnati va guruhlar dinamikasi	155
Xasanova Sitara Islamovna	
G'allachilik klasterlarida buxgalteriya hisobi shakllarini takomillashtirish.....	158
Yuldashev Sherali Xaitovich	
Современность услуг агропромышленного комплекса в условиях инновационной экономики положение дел	163
Тураев Баходир Хатамович, Рузиев Хамрокул Жураевич	
Влияние внешних факторов на эффективность производства животноводства.....	170
Хамдамова Насиба Аблакуловна	
Banklarda ichki auditni rejalashtirish masalalari.....	173
Ibragimova Iroda Rashid qizi, Safarov Abdumajit Abdixamidovich	
The Importance of Digital Technologies in the Development of Agriculture.....	179
Rabbimov Elbek Abdulloyevich	
Yakka tartibdagi tadbirkorlarni soliqqa tortish o'zini o'zi band qilishni davlat tomonidan tartibga solish shakli sifatida.....	182
Pardayeva Ozoda Mamayunusovna, Javmanov Jamshed Abdusamatovich	
O'zbekiston pensiya tizimida pensiya hisoblash va to'lashni rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribasini uyg'unlashtirish.....	186
Xasanov Baxodir Akramovich, Nurmanov Din-Axmed Tileubayevich	
Uzumchilik mahsulotlari eksportini oshirish omillari	193
Ibragimov Mansur Mardonovich	
Korxonalarning xo'jalik faoliyati hisobining mohiyati, ahamiyati va hisob turlari.....	196
Ishturdiyev Hasan Abdigapparovich, Tilabov Shohruh Baxriddin o'g'li, Irisboyev Raxmatilla Shavkat o'g'li	
Raqamli iqtisodiyotning o'zbekistondagi holati va uning rivojlanish istiqbollari	200
Kazakova Zulayho Salaxiddinovna, Abdullayev Sanjar Sayfiddin o'g'li, Sunnatullayev Musurmon Sunnatulla o'g'li	
Fermer xo'jaliklar faoliyatida investitsiyalarning o'rni.....	204
Nomozova Mahliyo Mamirjon qizi, Yuldashev Muhammad Utkir o'g'li, Solijonova Diyora Xaydarali qizi, Saydullayev Akbarali Akram o'g'li, Urazov Jamshidjon Sa'dullayevich	
Raqamli iqtisodiyotning o'rni va joriy etishdagi imkoniyatlari.....	209
Salamov Ibroxim, Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Ummatov Begzod Ikrom ugli, Bekpolatov Sultonxon Sherzod ugli	
Raqamli iqtisodiyot sharoitda asosiy vositalarni hisobga olishni takomillashtirish.....	214
Xatamov Kobil Xayriyevich, Sodiqov Xayrulla Sattorovich	
Improving Cost Accounting for Sales of Agricultural Products in Farms	218
Abdimumin Alikulov, Ulugbek Eshmuradov, Khondamir Abdushukurov	

Servis korxonalarini raqamli iqtisodiyotga o'tkazishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish	224
Kurbanova Raxima Jamshedovna	
Raqamli iqtisodiyotning bugungi kundagi holati.....	228
Nurmanov Sherzod Xujayarovich, Eshimova Gulandom Botir qizi, Daniyarov Xurshid Baxtiyarovich	
Qoramolchilikda ozuqa ta'minotini yaxshilash yo'llari	233
Nurullayev Ulug'bek Uytalovich, Urazov Jamshidjon Sa'dullayevich	
Meva-sabzavotchilik klasterlarida faol tadbirkorlikning iqtisodiy samaradorlikni oshirishdagi o'rni	236
Ibroxim Salomov, Roziyeva Gulxayo Chorievna	
Qishloq xo'jaligini rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari.....	242
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Isaxonov Shaxzodjon Nurali o'g'li	
O'zbekiston chorvachiligidagi muammolar va ularning yechimi.....	246
Xudoyberdiyeva Marifat Umarovna, Xamdamaova Nasiba Ablakulovna, Esirgapov Diyor Akramovich, Ulmasov Tohir Suvonqulovich	
Qishloq xo'jaligi iqtisodiyotini rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning o'rni va ahamiyati	249
Kazakova Zulayho Salaxiddinovna, Ulmasov Amirxon Rasul o'g'li, Botirov Bekzod Ulug'bek o'g'li	
Механизмы и инструменты финансирования малых и средних сельскохозяйственных предприятий (На примере Центральноазиатского региона).....	253
Худойбердиева Асила	
Agroklastarlarda kapital qo'yilmalar hisobini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish masalalari.....	259
Irisboyev Rahmatillo Shavkat o'g'li, Jo'rayeva Diyora Olimjonovna, Eshmuradov Ulug'bek Tashmuratovich	
Milliy iqtisodiyotda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rolini oshirishning ustuvor yo'nalishlari	265
Saidxonov Akmalxon	
Improving Accounting and Auditing of Inventories in Agricultural Clusters	269
Raximova Umida Rabbimovna	
Maishiy xizmatlar sohasining rivojlanish tendensiyalari va kambag'allikni qisqartirishdagi o'rni.....	272
Rajabov Navruzbek Azimjonovich	
Chorvachilik tarmog'ida mahsulotlarni qayta ishlash samaradorligini oshirish imkoniytlari	277
Salomov Ibroxim, Nurmanov Sherzod Xujayarovich, Hotamov Adhamjon Asqarjon o'g'li	
Порядок применения и актуальность международных стандартов финансовой отчетности в деятельности коммерческих банков и предприятий	282
Нарзиева Гузал Бахтиёровна, Хомидов Асилбек Отабек угли, Асомиддинов Хусан Асомиддин угли, Болтабаев Диёрбек Омондурди угли	
Savdo korxonalarida segmentar hisobning o'rni va ahamiyati	286
Mardonov Mamed Shavkatovich, Bobomuradova Sarvinov Ziyadullayevna	
Livestock Development Problems and Prospects in Uzbekistan	289
Khamdamova Nasiba Ablakulovna, Ulmasova Oyul Bakhtiyarovna, Xudayberdiyeva Marifat Umarovna	
Понятие и учет капитальных вложений в агрокластерах.....	292
Жураева Диёра Олимджановна	
Xizmat ko'rsatish korxonalarini innovatsion modernizatsiyalashda iqtisodiy samaradorlikni hisoblash metodini takomillashtirish	297
Kurbanova Raxima Jamshedovna, Umurzoqova Sevinch Karim qizi	
Tarmoq mahsulotlarini ishlab chiqarish va sotishda innovatsion texnologiyalarni qo'llashning iqtisodiy samaradorligi	301
Nazarova Maryam Sharipovna, Kazakova Zulayho Salaxiddinovna	
Maishiy xizmatlar sohasini tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirishda raqamli innovatsion texnologiyalarning roli va ahamiyati	304
Quliyev Begimqul Melikovich	
O'zbekiston iqtisodiyotining rivojlanishi va iqtisodiy o'sish uchun barqaror investitsiya muhitini ta'minlash masalalari.....	308
Raximova Umida Rabbimovna, Elmurodova Dilnoza Farxodovna	

Biznesni qo'llab-quvvatlashda iqtisodiy-ijtimoiy holatni yaxshilash imkoniyatlari	311
Salamov Ibroxim, Janibekov Faxriddin Beknazarovich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xudayberdiyeva Marifat Umarovna	
G'alla urug'chiligida boshlang'ich hisob va ichki nazoratni takomillashtirish	315
Yuldashev Sherali Xaitovich, Yusupov Uchqun, Zokirov Behruz	
Baliqchilik xo'jaliklarini rejalashtirishning ahamiyati va bosqichlari	318
Dosmuratova Shaxista Kengashovna	
"Yashil" iqtisodiyot: konsepsiyaning shakllanishi va asosiy kategoriyalari	321
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Toshpulatova Kamola Xurshed qizi	
Sutchilik yo'nalishidagi xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatida marketing elementlaridan foydalanish	324
Urazov Jamshidjon Sa'dullayevich	
Biznes jarayonlarida "xarajat" va "tannarx" kategoriyalarining nazariy jihatlarini	328
Xondamir Abdushukurov, Ulug'bek Eshmuradov	
Перспективы развития бухгалтерского учета и аудита на основе международных стандартов	333
Рахимова Умида Раббимовна, Асомиддинов Хусан Асомиддин угли, Болтабаев Диёрбек Омондурди угли, Хомидов Аслбек Отабек угли	
Asosiy vositalarni hisobga olishning xalqaro va milliy standartlarda aks ettirishning farqli jihatlarini	336
Xatamov Kobil Xayriyevich, Turabaeva Ozoda Ilxambekovna	
Qishloq hududlarida ekoturizm maskanlarining turistik salohiyati va sig'imi tahlili	340
Abduraxmanova Aqida Fayzulla qizi, Xoshimova Sevara Bahromovna, Sayfullaev Umidulla Fazliddin o'g'li	
Chorvachilik tarmoqlarida otchilik infratuzilmasining hozirgi holati va istiqboldagi iqtisodiy samaradorligini oshirish imkoniyatlari	346
Salamov Ibroxim, Nurmanov Sherzod Xujayarovich, Tursunov Alpomish Amanovich, Yo'ldoshev Raxim Nuriddin o'g'li	
Qishloq xo'jaligi klasterlari va fermer xo'jaliklari faoliyatida raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari	351
Nasimjon Babayev, Dilorom Yorbekova, Umidullo Fayzullayev	
Agroklasterlarda biznes jarayonlari sotish hisobini takomillashtirish	354
Abdunazarova Sevinch, Aliqulova Zebuniso, Eshmuradov Ulug'bek Tashmuratovich	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida qishloq xo'jalik ishlab chiqarishining samaradorligi	360
Kudratov Rizo Turdibayevich, Abduxaliqova Farangiz Abduxoliq qizi	
Increasing Efficiency of Catering Enterprises Through Modernization	365
Kurbanova Rakhima Jamshedovna	
Chorvachilik majmuasi infratuzilmasi va uni rivojlantirish	369
Nurmanov Sherzod Xujayarovich, Aslonov Xotamjon Sharibboy o'g'li	
Davlat-xususiy sherikchiligini rivojlantirishda klasterlarning ahamiyati	373
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Raxmatullayev Sherzod Mexriddinovich	
Studying the Features of Innovative Development in The Agricultural Sector of the Economy	377
Yorbekova Dilorom Muxammadkulovna	
Chorvachilikda klasterlashning ayrim masalalari	380
Urdushev Hamrakul, Mavliyanov Majid Tuychiyevich	
Issues of Development of "Green Economy" in the Context of the Actualization of the Problem of Ecology and Climate Change	385
Mukhayyo Dustova	
Xizmatlar sohasi rivojlanishining aholi turmush darajasiga ta'siri	390
Xudoyberdiyeva Marifat Umarovna	
Baliqchilik xo'jaliklarini rivojlantirish prognozini ishlab chiqish masalalari	393
Dosmuratova Shaxista Kengashovna	
Mahalliy soliqlar va mahalliy yig'implarning iqtisodiy mohiyati	396
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Asomiddinov Husan Asomiddin o'g'li	
Turizm korxonalari hisob siyosatini shakllantirish	400
Ibragimov Mansur Mardonovich	

Korxonalarda moliyaviy holatini ifodalovchi ko'rsatkichlar tahlili	404
Isturdiyev Hasan Abdigapparovich, Tilabov Shohruh Baxriddin o'g'li, Yusupova Ergashoy	
Innovatsiya, innovatsion iqtisodiyot atamalarining mohiyati va ulardan samarali foydalanish yo'llari.....	408
Xudoyberdiyeva Marifat Umarovna, Boyjigitov Kamronmirzo Sobirjon o'g'li, Obloberdiyev Shuxrat Sharof o'g'li	
The Processing Indicators of Livestock Products on the Basis of Economic Statistical Models	411
Yorbekova Dilorom Muxammadkulovna, Hotamov Adhamjon Asqarjon o'g'li	
Paxta-to'qimachilik klasterlarida tola ishlab chiqarish xarajatlari tahlili	414
Alikulov Abdimo'min Ismatovich, Farangiz Rustamova	
Meva-sabzavotchilikni rivojlantirishda klaster yondashuvining afzalliklari	419
Eshankulov Sirojiddin Xakimovich	
Prospects for Leaving the Population Out of Poverty	424
Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Radjabov Navruzbek Azimjonovich, Uralov Baxtiyor Maxmudovich, Fayzullayev Umidullo Xayrullo o'g'li	
Tijorat banklarida korrupsiyaga qarshi kurashishning kompayens nazorati usullarini takomillashtirish.....	429
Sultonov Abrorbek Umarali o'g'li, Axmedov Shuxrat Xikmatullayevich	
Segmentar va moliyaviy hisobot tuzishda xo'jalik yurituvchi subyektlar mulkini baholashning metodologik muammolari	435
G'olibjon Alikulov	
Raqamli iqtisodiyotga o'tish orqali yashirin iqtisodiyotni jamiyatga ta'sirini kamaytirish	439
Uralov Baxtiyor Maxmudovich, Abdusalomov Farruh G'ayrat o'g'li	
Sustainable Farming Futures: the Economic Need of Climate Change Program in Uzbekistan.....	443
Akhmadjon Nurullaev, Sanayeva Raxima Amirqulovna, Visola Khasanova, Bakhora Nurullaeva, Anvar Sanaev	
Problems and Prospects of Cadastral Valuation of Land Resources in the Republic of Kazakhstan	447
Berdimurat Nazimgul, Bassybekova Zh.B.	
Значение цифровизации в сельском хозяйстве	451
Сыздықова Азиза Оралбайқызы, Сапарова Айнура Алпамысовна	
Xizmatlar sohasi samaradorligini oshirish masalalari	456
Mirzayev Qulmamat Jonuzakovich, Mardanova Mohidil Otabek qizi, Mirzayev Azzamjon Jonuzokovich	
Aholini o'z-o'zini bandlikka jalb qilish orqali ishsizlik darajasini pasaytirish.....	461
Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Jo'rayev Sherali Anor o'g'li	
Innovatsiyani joriy qilishning fermer xo'jaliklari daromadlariga ta'siri	465
Eshboyev Diyorbek Yo'ldosh o'g'li, Sinayev Sherali Islom o'g'li, Ismoyilov Azamat Isroyilovich	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga muvofiq daromadni tan olish masalalari.....	471
Kozimjonov Abrorbek	
O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning yutuqlari va muammolari.....	475
Ochilova Mohigul Toshtemir qizi	
Soliq ma'murchiligida raqamli iqtisodiyotning ahamiyati va uning ilmiy-nazariy asoslari tahlili	479
Uralov Baxtiyor Maxmudovich, Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Holmirzayev Sardor Ravshan o'g'li, Tursinaliyev Abdulaziz Shokirjon o'g'li	
O'zbekistonda davlat xizmatlari ko'rsatish milliy tizimini rivojlanishi: xronologik tahlil.....	484
Hasanov Habibullo	
Chorvachilikning mamlakat iqtisodiyotidagi ahamiyati va uning rivojlanishi.....	488
Xamdamova Nasiba Ablakulovna, Tirkashev Farxod Mahmudovich, Sayfullayev Akbar Xoljigit o'g'li, Erkinov Samandar Maxmudovich	
O'zbekiston chorvachiligiga oid FAO ma'lumotlari haqida	493
Pardayeva Kamola	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga muvofiq xaridorlar bilan tuziladigan shartnomalar asosida tushumni hisobga olishning ahamiyati	498
Norbekov Davron	
Paxtachilik klasterlarida ishlab chiqarishga ta'sir etuvchi omillarning tahlili	502
Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Abduraxmonov Orifbek Odiljon o'g'li	

Raqamli iqtisodiyotning zamonamizdagi bugungi o'rne	506
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Zarmaxmatov Nomojjon Baxodir o'g'li	
Improving Cost Audit in Innovation Activities	510
Mustafoev is the son of Akbar Mustafa	
Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobotni mxs asosida transformatsiya qilish zaruriyati	514
Xolmurodov Otabek	
Klasterlarni tashkil etishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari va ularning mamlakat iqtisodiyotida tutgan o'rne	521
Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Homidov Aslbek Otabek o'g'li, Asomiddinov Husan Asomiddin o'g'li, Boltayev Diyorbek Omondurdi o'g'li	
Soliq imtiyozlarini nazariy asoslash va huquqiy tartibga solish	526
Uralov Baxtiyor Maxmudovich	
Sug'urta shartnomalari va sug'urta majburiyatlari hisobini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida takomillashtirish	531
Ochilov Ilyos Keldiyorovich	
Обеспечение привлекательности инвестиции коммерческих банков	537
Назаров Килич Холмурадович, Нафасов Шохрухбек Хошимович	
O'zbekistonda tashqi savdoning rivojlanishi va muammolari	539
Xudayberdiyev U.	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida mehnatga haq to'lashning nazariy jihatdan tashkiliy-iqtisodiy asoslari	542
Rajabov Navruzбек Azimjonovich, Toshmurodova Dilbar Muzaffar qizi	
Human Capital in Education	546
Ibragimov Mansur Mardonovich, Ergashev Olloyor	
Qishloq joylarida xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish hamda o'zini o'zi band qilish orqali ishsizlikni kamaytirishning nazariy asoslari	551
Jo'rayev Sherali Anor o'g'li, Abdikarimov Nazirbek Odil o'g'li, Uralov Baxtiyor Maxmudovich	
Uchqora uzumi-mayizini yetishtirishning iqtisodiy samaradorligini oshirish imkoniyatlari	555
Salamov Ibroxim, Kudratov Rizo Turdibayevich, Janibekov Faxriddin Bекnazarovich	
Moliyaviy natijalarning tavsifini takomillashtirish	561
Yusupova Farizabonu Zarifovna	
Kambag'allik va uni qisqartirish yo'llari	564
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Do'stiyorov Mirabbos Erkin o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida aholi turmush darajasini oshirishda xizmat ko'rsatish sohasining ahamiyati	568
Xolmurodov Otabek	
O'zbekistonda aholi turmush darajasi va daromadlarining o'ziga xos xususiyatlari	570
Rajabov Navruzбек Azimjonovich, Uralov Baxtiyor Maxmudovich, Saidmurodov Sardor Mirsalohovich	
SWOT-анализ конкурентоспособности национального туризма в Узбекистане в условиях преодоления последствий пандемии	574
Ochilova Mohigul Toshtemir qizi, Abduzoirov Sarvarbek	
Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish va aholi turmush darajasini yanada yaxshilashda iqtisodiy samaradorlikni oshirishning ahamiyati	577
Salamov Ibroxim, Kudratov Rizo Turdibayevich, hamdamova Nasiba Ablakulovna	
Jahon iqtisodiyoti va xalqaro savdo munosabatlari	582
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Xo'jaqulov Inomjon Rustam o'g'li	
Xizmat ko'rsatish sohasini raqamli iqtisodiyot sharoitiga mos rivojlantirishning ayrim masalalari	586
Mirzayev Qulmamat Jonuzakovich, Sherzodova Diyora Sherzod qizi	
Turistik destinatsiyalarni rivojlantirish orqali turistik zonalarini takomillashtirish	589
Raxmonov Siyovush Turob ug'li, Ochilova Mohigul Toshtemir qizi	
Ivermektin, klozantel, iversantapulus dori vositalarining marketing tahlili	592
Raxmadullayev Humoyun Rashid o'g'li, Farmonov Nizom, Salamov Ibroxim	
Цифровая оптимизация для экологической безопасности в агропромышленном комплексе	597
Юнусов Худайназар Бекназарович, Сафарова Лола Улмасовна	

Смысловой – системный анализ процессов обработки плодов и овощей энергии начального импульса.....	602
Курбанов Жамшед Маджидович, Курбонова Мадина Жамшедовна	
Формирования алгоритма расчета эффективности транспортно-логистической системы поставок грузов.....	605
Кубаев Улугбек	
Роль и потенциал севооборота в создании устойчивых и экологически чистых систем в сельском хозяйстве на основе цифровизации	611
Юнусов Худайназар Бекназарович, Сафарова Лола Улмасовна	
Qoramollar uchun ozuqa ratsionini tuzishda innovatsion yondashuv	617
Mavlyanov Majid Tuychiyevich	
Landshaft bog'dorchilikni rivojlantirishda autocad dasturining o'rni.....	624
Ravshanov Sanjar Tolibjonovich, Sulaymonov Mirobid Abduxolikovich	
Aniq qishloq xo'jaligida o'zgaruvchan me'yorlarni qo'llash	628
Akbarov Husan O'zbekxonovich, Bekzod Qudratov	
Raqamli iqtisodiyotda neyron tarmoqlaridan foydalanishning ahamiyati	634
Otoboyeva Aziza Shakirovna	
Iqtisodiy masalalarni tahlil qilish, me'yorlash, rejalashtirish, baholash hamda bashorat qilishda korrelyatsiya va regressiya usuli	637
Aktamova Vasila Uktamovna, Axtamova Umida O'ktam qizi	
Iqtisodiy ekonometrik modelni tuzish hamda avtokorrelyatsiya mavjudligini aniqlash	641
Raximov Abdulaxad Nematovich	
O'zbekistonda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishda agrovoltaiika texnologiyasini qo'llash istiqbollari	646
Berdiyev G'ayrat Ibragimovich, Eshpulatov Dostonbek Baxodir o'g'li, Malikova Sevinch Telman qizi	
Развитие системы цифровизации в сельском хозяйстве и в народной медицине	650
Рахмонов Фариз Зафаржонович, Мухиддинова Сабрина Мунисовна, Усманова Лайло Рахматуллаевна, Рахмонова Хабиба Нуруллаевна	
Raqamli iqtisodiyot fanlarini o'qitishda zamonaviy pedagogik metodlar va virtual onlayn kurslardan foydalanish.....	653
Sulaymonov Mirobid Abduxolikovich	
Qishloq xo'jaligini boshqarishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning afzalliklari	656
Ravshanov Sanjar Tolibjonovich	
Ekin maydonlari tuproqlarini tahlil qilish va boshqarishda sun'iy intellekt tizimlaridan foydalanishning o'rni..	660
Otoboyeva Aziza Shakirovna, Artikov Farxod Sayfiddinovich, Usanov Yoqub Dilmurod o'g'li	
О некоторых нестандартных способах решения иррациональных уравнений	664
Актамова Василя Уктамовна	
Корхоналарни тугатишнинг норматив ва ташкилий-услугий таъминотини такомиллаштириш	666
Дусмуратов Раджапбай Давлатбаевич	
Юридик шахсларни тугатишнинг норматив-ҳуқуқий таъминоти.....	670
Давлетов Икрам Рахимберганович	
Саноат корхоналарида мулкый муносабатларни тартибга солишнинг илмий назарий асослари.....	674
Бобобеков Эргаш Абдумаликович	

MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARIGA MUVOFIQ XARIDORLAR BILAN TUZILADIGAN SHARTNOMALAR ASOSIDA TUSHUMNI HISOBGA OLISHNING AHAMIYATI

Davron Norbekov

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

“Buxgalteriya hisobi” kafedrası dotsenti

Annotatsiya: Korxonalarning moliyaviy hisoboti tashqi foydalanuvchilar uchun eng muhim manba hisoblanadi. Hisobot ko'rsatkichlari dinamikasining o'zgarishi asosida korxonaning bozor qiymatidagi o'zgarishlar, to'lov qobiliyati va kredit qobiliyati, rentabellik, moliyaviy barqarorlik va tashkilot rivojlanishining bir qator boshqa mezonlari haqida ma'lumot olsa bo'ladi. 2020-yil 24-fevraldagi PQ-4611-son “Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida”gi Qarorga muvofiq, unda belgilangan tadbirkorlik subyektlarining qaror ijrosini ta'minlash maqsadida o'z hisobotlarini xalqaro standartlarga muvofiq tuzishi, moliyaviy hisobning asosiy elementi bo'lgan tushumni tan olishning mezonlarini amaliyotga tadbıq etishda bir qator savollarni yuzaga keltirdi. Shu bois, mamlakatimizda 15-sonli MHXS ning qo'llanilishi yuzasidan uslubiy tartib qoidalarni ishlab chiqish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada tushumni tavsıflashning xalqaro standartlar va Xarajatlar to'g'risidagi Nizomga muvofiq yoritilishi o'rtasidagi tafovutlar, 15-sonli MHXSning Xalqaro Kengash tomonidan ishlab chiqilish jarayonidan boshlab amaliyotga tadbıq etilishining ikki xil metod asosida o'tilishi qiyosiy tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: daromadlar, tushumlar, MHXS, tovarlarni sotishdan daromad, odatdagi faoliyatdan olingan asosiy daromadlar, boshqa daromadlar, retrospektiv metod, retrospektiv modifikatsiyalangan metod.

Abstract: The organization's financial statements are the most important source of information for external users. Based on the change in the dynamics of the report indicators, it is possible to get information about changes in the market value of the enterprise, solvency and credit capacity, profitability, financial stability and a number of other criteria of the organization's development. In accordance with the decision No. PD-4611 of February 24, 2020 “On additional measures for the transition to international standards of financial reporting”, in order to ensure the implementation of the decision, the business entities specified in it must submit their reports its preparation in accordance with international standards has raised a number of questions in the implementation of the criteria for the recognition of income, which is the main element of the financial account. Therefore, it is of urgent importance to develop methodological rules for the application of the 15 IFRS in our country. This article compares the differences between the description of revenue in accordance with international standards and the Regulation on Expenditures, the transition from the process of development of the 15 IFRS to practice by the IASB on the basis of two different methods.

Key words: income, revenue, IFRS, income from the sale of goods, basic revenue from ordinary activities, other revenues, retrospective method, modified retrospective method.

Аннотация: Финансовая отчетность организации является важнейшим источником для внешних пользователей. На основе изменения динамики показателей отчета можно получить информацию об изменении рыночной стоимости предприятия, платежеспособности и кредитоспособности, рентабельности, финансовой устойчивости и ряда других критериев развития организации. В соответствии с решением № PQ-4611 от 24 февраля 2020 года “О дополнительных мерах по переходу на международные стандарты финансовой отчетности”, в целях обеспечения реализации решения субъекты хозяйствования, указанные в нем, должны представить свою отчетность. его составление в соответствии с международными стандартами вызвало ряд вопросов при реализации критериев признания дохода, который является основным элементом финансового счета. Поэтому актуальна разработка методических правил применения 15-го МБСС в нашей стране. В данной статье сравнительно анализируются различия описания доходов по международным стандартам и Положения о расходах, переход от процесса разработки 15-го МХХС к внедрению Международного Кенгаша на основе двух разных методов.

Ключевые слова: доходы, поступления, MHXS, доходы от реализации товаров, базовый доход от обычной деятельности, прочие доходы, ретроспективный метод, ретроспективный модифицированный метод.

KIRISH

Respublikamizda buxgalteriya hisobini dunyo andozalariga olib chiqishda katta ishlarni amalga oshirish tashabbusi bilan tuzilgan PQ-4611 son (2020-yil, 24-fevral) “Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risidagi” qarori qabul qilindi. Va ushbu qarorga ko'ra, quyidagi masalalarga alohida e'tibor berilib, yangi chora-tadbirlar rejasi tuzildi:

- aksiyadorlik jamiyatlari, tijorat banklari, sug'urta tashkilotlari, yirik soliq to'lovchilar toifasiga kiritilgan yuridik shaxslar 2021-yilning yanvaridan boshlab MHXS asosida buxgalteriya hisobining yuritilishini tashkil etadi va shu yil yakunidan boshlab moliyaviy hisobotni xalqaro standartlar asosida tayyorlashga o'tadi;
- buxgalterlarni xalqaro sertifikatlash amalga oshiriladi;
- buxgalteriya hisobi bo'yicha milliy standartlarni xalqaro standartlarga uyg'unlashtirish bo'yicha qator vazifalar amalga oshiriladi;
- moliyaviy hisobotni o'z ixtiyori bilan xalqaro standartlar asosida topshirgan tadbirkorlik subyektlari milliy standartlar asosida tuzilgan hisobotlarni tayyorlab-topshirishdan ozod etiladi va shu kabi boshqalar.

Standartlarni o'rganish va uni amaliyotga tatbiq qilish esa alohida yondashuv talab etadi. Bizga ma'lum bo'lgan buxgalteriya hisobining obyektlaridan biri bo'lgan daromad elementi alohida ahamiyatga ega bo'lib, uning hisobini xalqaro standartga moslashtirish boshqa jarayonlarda ham MHXS larga o'tishda ancha qo'l kelishi mumkin. Asosiy faoliyatdan olingan daromadlar tarkibida tushumlarning hisobini yuritish va tan olish 15 sonli MHXS da batafsil yoritilgan bo'lib, bu standart o'zidan oldingi 11 va 18 sonli BHXS larning qamrovini o'zida mujassam etgan holda ularning qo'llanilishini bekor qiladi. 15 son MHXS ning talablariga muvofiq hisob-kitoblarni tashkil etish, moliyaviy hisobotlarda daromadlar va foyda to'g'risida shaffof axborotlarni aks ettirish, xalqaro investorlarga ularga tushunarli bo'lgan vositalarda, ya'ni eng sinalgan va samarali usul hamda uslublar, tan olish va baholash mezonlari, xalqaro qoida va prinsiplardan foydalangan holda kompaniyaning daromadlari, foydasi va uning taqsimoti hamda foydada ulushi to'g'risidagi ishonchli, uyg'un va taqqoslanuvchi moliyaviy axborotlarni taqdim etish metodologiyasini joriy etish barcha mamlakatlar, ayniqsa moliyaviy hisobotning xalqaro standart (MHXS)larni birinchi marta qo'llayotgan mamlakatlar uchun o'ta dolzarb masaladir.

ADABIYOTLAR SHARHI

Mamlakatimiz olimlarining ishlarida daromadlarni tan olish, baholash, foyda yoki zararlarni aniqlash va hisobotda aks ettirishning uslubiy masalalari tadqiq etilgan. Misol uchun, S.N.Tashnazarov¹ tomonidan foyda va zararlarni hamda boshqa to'plam daromadlar to'g'risidagi hisobotning xalqaro standartlarga muvofiq keladigan shakli taklif etilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot davomida qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv, abstract mantiqiy fikrlash usullaridan foydalanilgan holda 15 son MHXS bo'yicha ilmiy maqolalar tanqidiy o'rganilgan, milliy standartlar asosida qiyosiy solishtiruv asosida jadvallar keltirilgan va ilmiy mushohada qilish natijasida xulosa va takliflar ishlab chiqilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR MUHOKAMASI

Shartnomalar bo'yicha tushumni tan olishda, MHXS va BHMS o'rtasidagi daromad tushunchasida farqlarni aniqlab olamiz.

1-jadval: MHXS va O'zbekiston Buxgalteriya standartlarida daromad va uning tarkibiga berilgan ta'riflarning solishtirilishi²

MHXS asosida	Xarajatlar tarkibi to'g'risidagi Nizom asosida
Daromad – bu hisobot davri davomida aktivlarning kelib tushishi yoki sifatining yaxshilanishi yoki majburiyatlar miqdorining kamayishi ko'rinishida iqtisodiy nafning ko'payishi, qaysiki uning natijasida tashkilotning xususiy kapitaligi nisbatan talabnoma huquqi egalari tomonidan badal kiritish bilan bog'liq bo'lmagan holda xususiy kapitalning ko'payishi yuz beradi. Moliyaviy hisobning konseptual asosida daromad quyidagicha ajratilgan:	Xo'jalik yurituvchi subyektlar tomonidan ularning xo'jalik faoliyatini amalga oshirishi natijasida olinadigan daromadlari hisobotga quyidagi asosiy bo'limlar bo'yicha kiritiladi:

1 Tashnazarov S.N. Moliyaviy hisobotning nazariy va metodologik asoslarini takomillashtirish. Monografiya. – Publisher SIA OmniS-criptum Publishing. GlobeEdit Publishing house. 2018. 280 p. ISBN-13:978-613-8-24050-1

2 Me'yoriy-huquqiy hujjatlar asosida muallif ishlanmasi

I. Tushumlar va
II. Asosiy bo'lmagan boshqa daromadlarga

I. Sotishdan olingan sof tushum
II. Asosiy faoliyatdan olingan boshqa daromadlar
III. Moliyaviy faoliyatdan olingan daromadlar
IV. Favquloddagi foyda

MHXS asosida tushum bu korxonaning odatiy faoliyati davomida yuzaga keladi va bular:

- Sotishdan tushgan tushum;
- Xizmatlar uchun rag'batlantirishlar;
- Foizlar;
- Dividendlar;
- Royalti;
- Ijara daromadlari.

Asosiy bo'lmagan tushumlar, ya'ni naflar tushumlar tavsifiga (aniqlanishiga) javob beradigan va u korxonaning odatdagi faoliyati natijasida yuzaga kelishi yoki yuzaga kelmasligi mumkin bo'lgan boshqa moddalardir. Bunday foyda iqtisodiy nafning oshishiga olib keladi va ushbu xususiyati bilan tushumdan farq qilmaydi. Shu bois, ular konsepsiyaning alohida elementi sifatida qaralmaydi. Bularga:

1. Oborotdan tashqari aktivlarni tasarruf qilishdan olingan foyda;
2. Sotishga qobiliyatli qimmatli qog'ozlarni qayta baholashdan olingan naflar;
3. Uzoq muddatli aktivlarning balans qiymatining oshishi natijasida yuzaga kelgan foyda;
4. Valyuta kursi farqi;
5. Kreditorlik qarzlarni hisobdan chiqarishdan olingan naflar;
6. Qaytarilmaydigan moliyaviy yordamlar;
7. Olingan penya, jarima va neustoykalar;
8. Hisobot davrida aniqlangan o'tgan davrlar daromadlari;
9. Boshqa naflarni kiritish mumkin.

O'zbekistonda "Moliyaviy hisobotning konseptual asoslari"da daromadlarning tarkibi to'g'ri tasniflangan va u xalqaro standartlar talablariga muvofiq keladi. Lekin, standartda boshqa daromadlar tarkibi to'liq shakllantirilmagan. Bunda amalda bo'lib turgan "Xarajatlar tarkibi to'g'risida"gi Nizom daromadlarni tansifi ayrim jihatlar bo'yicha xalqaro standartlarga muvofiq kelmaydi. Mazkur Nizomga muvofiq xo'jalik yurituvchi subyektlar tomonidan ularning xo'jalik faoliyatini amalga oshirishi natijasida olinadigan daromadlari hisobotga quyidagi asosiy bo'limlar bo'yicha kiritiladi:

- 1) Sotishdan olingan sof tushum;
- 2) Asosiy faoliyatdan olingan boshqa daromadlar (operatsiya daromadlari);
- 3) Moliyaviy faoliyatdan olingan daromadlar;
- 4) Favqulodda daromadlar.

Buni tahlil qiladigan bo'lsak, sotishdan olingan sof tushum asosiy faoliyatdan olingan asosiy daromadlarga kiradi. "Asosiy faoliyatdan olingan boshqa daromadlar" deb nomlanishi mazmunan to'g'ri emas. Uni "Moliyaviy hisobotni tayyorlash va taqdim etish uchun konseptual asoslar" standartida nomlanganidek, "Asosiy bo'lmagan faoliyatidan olingan daromadlar" yoki "boshqa daromadlar" deb nomlash maqsadga muvofiq hisoblanadi. Moliyaviy faoliyatdan olingan daromadlarning ayrim moddalari, jumladan, moliyaviy ijara, royalti, dividendlar va foizlar asosiy tushumlar tarkibiga kiritilishi kerak bo'ladi. Valyuta kursi farqlari korxona tomonidan yuritiladigan moliyaviy faoliyat siyosatiga bog'liq emas. Shu sababli, bu daromad boshqa daromadlar tarkibida aks ettirilishi maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz³.

15-sonli MHXS standarti 2018-yilning 1-yanvaridan boshlab kuchga kiradi. Va u o'z navbatida amaliyotga qo'llanilishi uchun retrospektiv qo'llanilish metodini talab etadi. Bu haqida Kengash standart talablari taqdim etilgan barcha davrlarga nisbatan qo'llaniladigan to'liq retrospektiv dastur yoki o'zgartirilgan (modifikatsiyalangan) retrospektiv dasturdan foydalanishga ruxsat beradi. Shu o'rinda, tugallangan shartnomalarga nisbatan bu standart qo'llanilmasligi kerak va o'z navbatida tugallangan shartnoma bu tashkilot dastlabki ariza berish sanasidan oldin barcha aniqlangan tovar va xizmatlarni topshirgan shartnomadir. Shu sababli, korxonalar dastlabki qo'llash sanasidan oldin o'z majburiyatlarini bajargan shartnomalariga nisbatan 15-son MHXS ni qo'llanilmasligi kerak, hatto to'lov hali olinmagan yoki bu to'lov o'zgaruvchan bo'lsa ham. Standartni to'liq retrospektiv tarzda qo'llashni tanlagan tashkilotlar 8-son BHXS "Hisob siyosati, hisob baholardagi o'zgarishlar va xatolar" ga muvofiq, moliyaviy hisobotda taqdim etilgan har bir davr uchun 15-son MHXS ni qo'llashlari kerak⁴. Standartni to'liq retrospektiv tarzda qo'llashda korxonalar 15-MHXS ni xuddi moliyaviy hisobotlarda taqdim etilgan mijozlar bilan tuzilgan barcha shartnomalar boshlanganidan boshlab qo'llashlari kerak.

³ Tadqiqotlar asosida muallif ishlanmasi

⁴ 8-son BHXS "Hisob siyosati, hisob baholardagi o'zgarishlar va xatolar" 19-27-bandlar.

Agar korxona o'zgartirilgan (modifikatsiyalangan) retrospektiv yondashuvdan foydalanishni tanlasa, u standartni faqat moliyaviy hisobotlarda taqdim etilgan eng so'nggi davrga (ya'ni, dastlabki qo'llash sanasini o'z ichiga olgan davr) retrospektiv tarzda qo'llashi kerak. Buning uchun korxona 15-MHXS ni dastlab qo'llashning yig'indisi samarasini birinchi qo'llash sanasida taqsimlanmagan foyda balansiga (yoki kapitalning boshqa komponentiga) tuzatish sifatida tan olishi kerak. Ushbu o'tish usuliga ko'ra, tashkilot dastlabki qo'llash sanasida tugallanmagan shartnomalarga 15-MHXS ni qo'llashi kerak (masalan, IASBning kechiktirish to'g'risidagi tuza-tishiga muvofiq, yillik yakuni 31-dekabrda bo'lgan korxona uchun 2018-yil 1-yanvar). Shunday qilib, tashkilot dastlabki qo'llash sanasida bajarilmagan shartnomalarni xuddi shunday shartnomalarga 15-MHXS ni har doim qo'llagandek hisobga olishi kerak. Ushbu usulga ko'ra, tashkilot:

- 11 va 18-BHXS (IAS) va tegishli talqinlarga muvofiq qiyosiy davrlarni taqdim etish;
- standart kuchga kirgan kundan boshlab yangi va amaldagi shartnomalarga 15-MHXS ni qo'llash;
- korxona o'z majburiyatlarini hali qondirmagan amaldagi shartnomalar bo'yicha kuchga kirgan sanadagi taqsimlanmagan foyda qoldig'iga jamlangan tuzatishlarni tan olish; 15-MHXS ni qo'llash natijasida moli-yaviy hisobotning har bir moddasi o'zgargan summani va o'zgarishlar sabablarini tushuntirishni oshkor qilish.

Bundan tashqari, o'zgartirilgan retrospektiv yondashuv, asosan, korxonadan barcha moliyaviy hisobotlarni oshkor qilish talablariga muvofiqqligini ta'minlash uchun standart qabul qilingan yilda ikki tomonlama buxgalteriya hisobini yuritishni talab qiladi, chunki ular xuddi o'sha paytda amalda bo'lgan talablarga muvofiq tayyorlangan. Tanlangan qo'llash usulidan qat'i nazar, ko'pgina tashkilotlar standartni oldingi davrlarda tuzilgan shartnoma-larga qo'llashlari kerak bo'ladi. Retrospektiv yondashuvni to'liq qo'llashda shartnomalar soni ko'proq bo'ladi. Biroq, o'zgartirilgan retrospektiv yondashuvga ko'ra, korxonalar shartnoma qachon tuzilganidan qat'i nazar, dastlabki qo'llash sanasida mavjud bo'lgan barcha shartnomalarga 15-MHXS ni qo'llashlari kerak.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xaridorlar bilan shartnomalar bo'yicha tushumni tan olish Standartini amaliyotga tatbiq etilishining nazariy asosini chuqur o'rganish davomida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

- Xarajatlar tarkibi to'g'risidagi Nizom bugungi kunda talabga javob bermasligi asoslandi, undagi ko'rsat-kichlarning nomlanishini konseptual qoidalarga muvofiq emasligi ta'kidlab o'tildi.
- Standart kuchga kirish arafasida Kengash tomonidan tugallangan shartnomaga to'liq tasnif berib o'tildi, va bunday shartnomalarga 15-MHXS qo'llanilmasligi belgilandi.
- Kengash tomonidan Standartni qo'llash natijasida tashkilotning hisob siyosatiga kiritilishi kerak bo'lgan o'zgartirishlar to'liq yoritib berdi.
- Standartni qo'llashga o'tish yondashuvi sifatida to'liq retrospektiv va modifikatsiyalangan retrospektiv metodlarning o'ziga xos xususiyat va talablari hamda ular olib kelishi mumkin bo'lgan o'zgarish va baholashlar aniqlandi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Tashnazarov S.N. Moliyaviy hisobotning nazariy va metodologik asoslarini takomillashtirish. Monografiya. – Publisher SIA OmniScriptum Publishing. GlobeEdit Publishing house. 2018. 280 p. ISBN-13:978-613-8–24050–1
2. M.J.Temirxanova. Turizm korxonalarida moliyaviy natijalarni xalqaro standartlar asosida takomillashtirish.
3. Sh.A.Xalilov "15 MXHS asosida qurilish tashkilotlarida daromadlar hisobi" // Xalqaro moliya va hisob elektron jurnali 2020-yil dekabr.
4. Попадюк Кирилл. Признание выручки по-новому стандарту https://www.cfin.ru/ias/msfo/IFRS15_Revenue.shtml
5. Лисовская Ирина Анатольевна. Переход к применению МСФО (IFRS) 15 и мсфо (IFRS) 16 как фактор изменения финансового состояния организации. Текст научной статьи по специальности "Экономика и бизнес". <https://cyberleninka.ru/article/n/perehod-k-primeneniyu-msfo-ifs-15-i-msfo-ifs-16-kak-faktor-izmeneniya-finansovo-go-sostoyaniya-organizatsii>.
6. Крапивенцева С. МСФО (IFRS) 15 "Выручка по договорам с покупателями" <https://delprof.ru/press-center/experts-pubs/msfo-ifs-15-vyruchka-podogovoram- s-pokupatelyami/>.
7. Jeff Koweno Accounting implementation services – revenue recognition <https://hogantaylor.com/services/accounting-implementation-servicesrevenue- recognition/>.
8. Julie Killian. Revenue Recognition: Determining Transaction PricePosted by Julie Killian on November 20, 2017
9. <https://claytonmckervervey.com/revenue-recognition-determining-transaction-price/>.
10. 8-son BHXS "Hisob siyosati, hisob baholardagi o'zgarishlar va xatolar" 19-27 bandlar.

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Alfraganus universiteti dotsenti, i.f.f.d. (PhD) Fayziyev Oybek Raximovichning umumiy tahriri ostida nashrga tayyorlandi.

O'zbek tili muharriri: Ulug'bek Eshmuradov

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Rus tili muharriri: Abdimo'min Alikulov, i.f.d., professor

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Bobur Ochilov

2024. Maxsus son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027
Topshirildi: 10.04.2024-yil. Nashrga ruxsat etildi: 19.04.2024-yil.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O‘zbekiston Respublikasi
Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro‘yxatdan
o‘tkazilgan.